

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

МОН

проспект Берестейський, 10, м. Київ, 01135, тел. (044) 481-32-21
E-mail: mon@mon.gov.ua, сайт: www.mon.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ 38621185

від _____ 20__ р. № _____

На № _____ від _____ 20__ р.

Керівникам департаментів
(управлінь) освіти і науки обласних,
Київської міської державних
(військових) адміністрацій

Про методичні рекомендації щодо функціонування та розвитку бібліотек закладів загальної середньої освіти як сучасного освітнього простору

Шановні колеги!

Міністерство освіти і науки України надсилає Методичні рекомендації щодо функціонування та розвитку бібліотек закладів загальної середньої освіти як сучасного освітнього простору (далі – Рекомендації), що додаються.

Рекомендації розроблено для методичної підтримки закладів загальної середньої освіти у розвитку бібліотек як сучасного освітнього простору, що сприяє формуванню читацької компетентності, інформаційної та медіаграмотності здобувачів освіти.

Просимо довести Рекомендації до відома місцевих органів управління у сфері освіти, керівників закладів загальної середньої освіти, бібліотечних та педагогічних працівників і організувати роботу з їх упровадження.

Закладам освіти рекомендовано адаптувати наведені підходи та моделі з урахуванням власних ресурсних можливостей, безпекової ситуації, особливостей освітньої програми, можливостей місцевих публічних бібліотек та потреб громади.

Із запитаннями просимо звертатися до проектної менеджерки з розроблення контенту (базова середня освіта) Ірини Шарової за електронною адресою: iryna.sharova@mon.gov.ua.

Додаток: на 20 арк. в 1 прим.

Заступник Міністра

Котусенко Олена 481 47 59

Анастасія СОФІЄНКО

МОН № 1/20112-26 від 17.09.2026

Підписав(-ла): Софієнко Анастасія Петрівна
Сертифікат: 3FAA9288358EC00304000000D01028007A7BE900
Дійсний: з 15.10.2025 10:13:18 по 15.10.2027 10:13:18

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

щодо функціонування та розвитку бібліотек закладів загальної середньої освіти як сучасного освітнього простору

Реформування загальної середньої освіти відповідно до Концепції Нової української школи спрямоване на формування компетентної, відповідальної та творчої особистості, здатної до критичного мислення, інноваційної діяльності й навчання впродовж життя. Бібліотека закладу загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО) як важливий складник сучасного освітнього середовища Нової української школи сприяє реалізації цих завдань у партнерській взаємодії учасників освітнього процесу.

Важливість розвитку бібліотек ЗЗСО визначається також стратегічними документами у сфері освіти, культури та розвитку людського капіталу. Зокрема, Стратегія розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія», схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 березня 2023 р. № 190-р, визначає формування стійкої потреби в читанні та забезпечення рівного доступу до книжкових й інформаційних ресурсів одним із пріоритетів державної політики. Концептуальні засади мовно-літературної освітньої галузі, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 20.08.2025 р. №1163, рекомендують розглядати оновлення фондів шкільних бібліотек сучасною літературою та розвиток цифрових бібліотечних ресурсів як один із дієвих інструментів підвищення читацької грамотності учнівства.

Сучасна бібліотека ЗЗСО виконує не лише функції зберігання та видачі книг, а й сприяє формуванню читацької культури, інформаційної та медіаграмотності, підтримує навчальну, проєктну й дослідницьку діяльність здобувачів освіти. Використання учнями бібліотечних ресурсів і взаємодія з бібліотечними працівниками сприяють розвитку навичок пошуку, аналізу, критичного оцінювання інформації та самостійного навчання.

Значущість шкільної бібліотеки виявляється на всіх етапах навчання:

У роботі з учнями 1-4 класів рекомендовано приділяти особливу увагу формуванню читацької компетентності, розвитку мовлення, уяви та емоційного інтелекту. Саме в молодшому шкільному віці закладаються основи любові до книги та читання. Знайомство з художньою літературою сприяє розвитку пізнавальної активності, творчого мислення та моральних цінностей.

У роботі з учнями 5-9 класів доцільно зосереджуватися на розвитку інформаційної культури та медіаграмотності, уміння працювати з різними джерелами інформації, здійснювати пошук, аналіз та оцінювання даних. Для учнів цих класів бібліотека ЗЗСО стає джерелом самостійного пізнання світу та підтримки навчальної діяльності, допомагає формувати навички дослідницької діяльності, необхідні для успішного навчання та соціалізації.

У роботі з учнями 10-12 класів рекомендовано забезпечувати доступ до ресурсів, необхідних для підготовки до іспитів (зовнішнє незалежне оцінювання / національний мультипредметний тест, державна підсумкова атестація), виконання дослідницьких проєктів та професійного самовизначення. Доступ до якісних інформаційних ресурсів сприяє формуванню академічної доброчесності, критичного мислення та готовності до навчання в закладах вищої освіти.

Під час організації діяльності бібліотеки ЗЗСО необхідно враховувати сучасне розуміння читацької грамотності, сформульоване в міжнародному дослідженні PISA, яке охоплює розуміння, використання, оцінювання, осмислення текстів і взаємодію з ними для досягнення власних цілей, розвитку знань і повноцінної участі в житті суспільства. Результати PISA-2022 засвідчили потребу в посиленні читацької грамотності серед українського учнівства, оскільки лише 59 % із нього досягло базового рівня, а середній результат України залишився нижчим за середній показник країн ОЕСР. На необхідність посилення роботи з розвитку читацької компетентності також вказують результати Загальнодержавного зовнішнього моніторингу якості початкової освіти. Упродовж останніх циклів моніторингу спостерігається зменшення частки учнів, які демонструють високий рівень читацької компетентності, та збільшення частки учнів із низькими результатами. Ці дані доцільно враховувати під час планування діяльності бібліотеки ЗЗСО та формування бібліотечних фондів.

З метою ефективного функціонування та розвитку бібліотеки ЗЗСО засновнику рекомендовано передбачати належне фінансове забезпечення її діяльності, зокрема для модернізації бібліотечного простору, створення комфортного й безпечного середовища, оснащення сучасними технологічними засобами, формування та систематичного оновлення бібліотечного фонду друкованими та електронними інформаційними ресурсами, а також забезпечення методичної підтримки та професійного розвитку бібліотечних працівників. Варто формувати бібліотечний фонд з урахуванням освітніх потреб здобувачів освіти, забезпечуючи його різноманітною українською та зарубіжною, класичною й сучасною художньою, науково-популярною та науково-технічною літературою, що сприятиме реалізації освітньої, інформаційної та культурної функцій бібліотеки.

В організації діяльності бібліотеки ЗЗСО рекомендовано враховувати розподіл повноважень, визначений законодавством. МОН забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері освіти, здійснює науково-методичне забезпечення освітньої діяльності та надає методичні рекомендації щодо управління ЗЗСО. Засновник забезпечує утримання та розвиток матеріально-технічної бази закладу на рівні, достатньому для виконання вимог стандартів освіти та ліцензійних умов. Керівник закладу

організовує фінансово-господарську діяльність у межах затвердженого кошторису, затверджує посадові інструкції працівників бібліотеки й контролює облік, зберігання та рух підручників і навчальних посібників.

Задля реалізації завдань щодо розвитку читацької компетентності, формування інформаційної та медіаграмотності здобувачів освіти у цих рекомендаціях представлено орієнтири організації діяльності бібліотеки ЗЗСО, створення центрів читання, розвитку партнерської взаємодії педагогічних і бібліотечних працівників, приклади навчальних активностей, рекомендації до облаштування бібліотечного простору, формування бібліотечного фонду, а також використання цифрових технологій для підтримки освітнього процесу. Наведені рекомендації мають орієнтовний характер і можуть адаптуватися відповідно до особливостей діяльності, потреб та ресурсних можливостей ЗЗСО.

Практичні орієнтири для створення центрів читання на базі методичних об'єднань або інших організаційних форм закладу загальної середньої освіти

З метою координації діяльності щодо розвитку читацької культури ЗЗСО може утворювати робочу групу, творчу групу, методичне об'єднання або використовувати інші організаційні форми відповідно до власних внутрішніх документів. Однією з можливих моделей організації такої діяльності є створення Центру читання, який слід розглядати як відкрите читацьке середовище, міжпредметний культурно-освітній осередок та лабораторію творчості, що об'єднує бібліотечних і педагогічних працівників, учнівство та партнерів навколо розвитку читацької грамотності, популяризації читання й інтеграції читацьких практик в освітній процес. Організація діяльності Центру читання визначається відповідним організаційно-розпорядчим документом ЗЗСО, зокрема положенням.

Під час організації Центру читання рекомендовано брати до уваги міжнародні практики функціонування Reading Commons (США, Канада, Фінляндія тощо), що передбачають поєднання бібліотечного простору, навчального середовища, командної взаємодії, педагогічного партнерства та інтеграції читання в освітній процес.

До складу учасників Центру читання можуть бути залучені:

учителі різних освітніх галузей;

бібліотечні працівники ЗЗСО;

заступник директора з виховної (організаційної) роботи або педагог-організатор;

представники учнівського самоврядування;

представники публічних бібліотек та інших партнерських установ.

До основних напрямів діяльності Центру читання можуть належати:

планування та координація заходів із підтримки читання;
 популяризація читання серед учнів і батьків;
 організація міжпредметних читацьких ініціатив;
 налагодження співпраці з публічними бібліотеками та іншими партнерами;

створення умов для розвитку читацької грамотності та культури читання.

Однією з можливих моделей організації діяльності Центру читання є розподіл функцій між учасниками освітнього процесу:

бібліотекар (координація бібліотечного простору, робота з бібліотечним фондом);

учителі різних освітніх галузей можуть співпрацювати із бібліотечними працівниками для організації власних класних і позакласних активностей (читацькі практики, дискусії, дослідження, міжгалузеві проекти);

педагог-організатор (фестивалі, презентації, тематичні зустрічі з батьками);

ІТ-фахівець / учитель інформатики (цифрові ресурси, медіапроекти);

представники учнівського самоврядування (книжкові клуби);

представники публічних бібліотек (партнерські заходи, читацькі програми, виставки, зустрічі з письменниками, видавцями).

Особливістю Центру читання може бути координація діяльності різних просторів і платформ (у тому числі цифрових або медіа), які можуть функціонувати як у приміщенні шкільної бібліотеки, так і в інших локаціях ЗЗСО та громади: актовій залі, предметних кабінетах, рекреаціях, приміщеннях публічних бібліотек, музеїв, культурних центрів тощо.

Рекомендовано розвивати Центр читання як живе освітнє і культурне середовище, що сприяє формуванню читацької грамотності, розвитку мовлення, критичного й творчого мислення, української культурної ідентичності, діалогу та співпраці, медіаграмотності та учнівської суб'єктності.

Варто передбачати в діяльності Центру читання заходи, пов'язані з використанням як художньої, так і нехудожньої літератури, адже сучасна читацька грамотність передбачає вміння працювати з різними типами текстів: науково-популярними, публіцистичними, довідковими, медіатекстами, біографіями, інтерв'ю, репортажами, есе, інструкціями, інфографікою.

Робота з нехудожніми текстами сприяє розвитку критичного мислення, умінню аналізувати інформацію, формуванню навичок дослідження, роботі з джерелами, умінню оцінювати достовірність інформації та розширювати світогляд, а також бачити зв'язок читання з реальним життям.

Центру читання рекомендовано функціонувати як гнучкій системі взаємопов'язаних просторів, відкритих до співпраці та постійного оновлення. Такий підхід сприяє розвитку культури читання, культури діалогу та проактивній участі учнів у читацькому житті ЗЗСО.

У межах діяльності Центру читання рекомендовано передбачати можливість організації таких просторів:

Простір читання Призначення: формування культури читання та особистого читацького досвіду. Орієнтири для видів діяльності: самотійне читання; читання в парах; читацькі марафони; родинні читання; читання вголос та слухання читання вголос, зокрема вчителя/-льки, актора/-ки, автора/-ки.	Простір діалогу Призначення: інтерпретація текстів, обговорення та діалог. Орієнтири для видів діяльності: читацькі клуби; літературні кола; читацькі конференції; дискусії; дебати.
Творчий простір Призначення: перехід від ролі читача до автора. Орієнтири для видів діяльності: поетичні майстерні; сторітелінг; створення коміксів; ілюстрування; створення буктрейлерів.	Дослідницький простір Призначення: розвиток дослідницьких та інформаційних умінь. Орієнтири для видів діяльності: пошук джерел; аналіз та порівняння джерел; створення власних висновків на основі роботи з джерелами.
Медіапростір Призначення: розвиток медіа- та цифрової грамотності. Орієнтири для видів діяльності:	Простір презентації та взаємодії Призначення: публічна літературна та культурна комунікація.

слухання аудіокнижок; створення подкастів; створення відеорецензій; фактчекінг; робота з цифровими енциклопедіями та освітніми платформами.	Орієнтири для видів діяльності: поетичні читання; читацький театр; зустрічі з авторами; фестивалі; ярмарки науково-популярної літератури.
Виставковий та рекомендаційний простір Призначення: підтримка читацької мотивації та популяризація читання. Орієнтири для видів діяльності: учнівська книга рекомендацій з читання; тематичні виставки; інтерактивні читацькі мапи; дошки читацького челенджу.	

Центри читання доцільно розглядати як один із можливих підходів до розвитку сучасного бібліотечного простору ЗЗСО. Під час вибору такої моделі рекомендовано враховувати наявну мережу бібліотек громади, матеріально-технічні можливості ЗЗСО та потреби здобувачів освіти. У громадах, де функціонує публічна бібліотека, розвиток читацьких практик може здійснюватися в партнерстві з нею. За наявності обмежень (територіальних, безпекових, ресурсних тощо) доступу до публічної бібліотеки або якщо така відсутня, доцільно модернізувати бібліотеку ЗЗСО як відкритий Центр читання, який може використовуватися не лише учасниками освітнього процесу, а й громадою, за погодженими організаційними умовами та за умови, що таке використання не перешкоджає освітньому процесу.

Основні напрями діяльності бібліотечного працівника закладу загальної середньої освіти

Діяльність бібліотечного працівника рекомендовано спрямовувати на забезпечення освітніх, дослідницьких, культурних та інформаційних потреб учасників освітнього процесу, розвиток читацької культури, підтримку

освітнього процесу та створення умов для рівного доступу до якісних бібліотечних й інформаційних ресурсів. Головною метою діяльності є забезпечення інформаційних, освітніх, дослідницьких та культурних потреб користувачів шляхом формування, організації та збереження бібліотечних фондів, надання сучасних бібліотечно-інформаційних сервісів і популяризації читання.

У своїй професійній діяльності бібліотечний працівник ЗЗСО керується законодавством України у сфері освіти, бібліотечної справи, культури, захисту персональних даних та авторського права, стандартами з бібліотечної справи та суміжних галузей, статутом закладу, правилами внутрішнього трудового розпорядку, посадовою інструкцією, а також іншими нормативно-правовими й організаційно-розпорядчими актами, що регулюють діяльність шкільних бібліотек.

Діяльність бібліотечного працівника доцільно розглядати як участь у створенні сучасного освітнього середовища ЗЗСО. Під час планування діяльності бібліотеки рекомендується враховувати, що робота бібліотечного працівника охоплює взаємопов'язані напрями, які забезпечують освітню, інформаційну, культурну та виховну функції бібліотеки.

1. Підтримка освітнього процесу через розвиток читацької культури та організацію бібліотечного обслуговування

У межах цього напрямку рекомендовано:

організовувати ознайомлення учнів із бібліотекою та формувати навички користування бібліотечними ресурсами;

підтримувати умови для регулярного читання та розвитку читацької мотивації;

забезпечувати індивідуальний добір літератури відповідно до віку, освітніх потреб та читацьких інтересів учасників освітнього процесу;

проводити бібліотечні уроки, читацькі клуби, тематичні виставки, голосні читання, літературні ігри, зустрічі з авторами та інші заходи з популяризації читання;

організовувати якісне бібліотечне обслуговування учасників освітнього процесу.

Бібліотечний простір призначений для проведення різноманітних навчальних, читацьких, культурних, дослідницьких і творчих активностей, що сприяють досягненню результатів навчання, визначених державними стандартами загальної середньої освіти. Такі активності можуть бути проведені бібліотечним або педагогічним працівником як самостійно, так і в співпраці, або із залученням представників закладів культури, публічних бібліотек, батьків та інших партнерів.

Наведені в Додатку до цих методичних рекомендацій приклади є орієнтовними й передбачають можливість адаптації відповідно до віку

здобувачів освіти, освітньої програми, ресурсних можливостей ЗЗСО та потреб конкретного класу чи групи. Під час добору активностей рекомендовано враховувати вікові особливості, інтереси учнів; міжпредметні зв'язки; матеріально-технічні можливості; безпекову ситуацію та інклюзивність.

Наведені приклади активностей не є вичерпними. Бібліотечні та педагогічні працівники можуть адаптувати, поєднувати або розробляти власні активності відповідно до освітніх потреб здобувачів освіти, особливостей освітньої програми, ресурсних можливостей ЗЗСО та потреб територіальної громади.

2. Інформаційно-бібліографічна діяльність та розвиток інформаційної й медіаграмотності

У межах цього напрямку рекомендовано:

формувати в учнів уміння здійснювати пошук, добір, критичне оцінювання інформації, працювати з різними видами джерел та дотримуватися принципів академічної доброчесності;

надавати інформаційну підтримку педагогічним працівникам під час підготовки уроків та позакласних заходів;

забезпечувати довідково-бібліографічне обслуговування;

вести каталоги, картотеки та інші засоби розкриття бібліотечного фонду;

готувати рекомендаційні списки літератури, тематичні добірки, інформаційні дайджести;

використовувати цифрові бібліотечні ресурси та електронні інформаційні сервіси.

Доцільно використовувати сучасні форми популяризації бібліотеки, зокрема тематичні книжкові виставки, рекомендаційні полиці, інтерактивні інформаційні стенди, QR-коди, електронні добірки літератури, сторінки бібліотеки на вебсайті ЗЗСО або в соціальних мережах.

3. Формування, облік, використання та збереження бібліотечного фонду

У межах цього напрямку рекомендовано:

здійснювати комплектування бібліотечного фонду відповідно до освітніх програм, читацьких потреб та інтересів користувачів;

забезпечувати окремий облік основного бібліотечного фонду та фонду підручників відповідно до чинного законодавства;

організовувати належне розміщення, систематизацію, облік і збереження бібліотечного фонду;

проводити перевірку фонду та списання документів відповідно до нормативно-правових актів;

забезпечувати належні санітарно-гігієнічні умови зберігання документів;

формувати в учнів дбайливе ставлення до бібліотечного фонду.

Під час організації роботи з бібліотечним фондом рекомендується керуватися нормативно-правовими актами щодо комплектування, обліку, інвентаризації та списання документів бібліотечного фонду.

4. Партнерська взаємодія та професійний розвиток

У межах цього напрямку рекомендовано:

співпрацювати з педагогічними працівниками різних освітніх галузей, практичними психологами та соціальними педагогами;

брати участь у роботі Центру читання (якщо він створений);

взаємодіяти з публічними бібліотеками;

залучати заклади культури;

співпрацювати з батьками;

підтримувати учнівське самоврядування;

підвищувати кваліфікацію.

Бібліотечному працівнику рекомендовано приділяти увагу безперервному професійному розвитку, удосконаленню професійних компетентностей, опануванню сучасних бібліотечних, цифрових та педагогічних практик, обміну досвідом із колегами, участі у професійних спільнотах, семінарах, вебінарах, конференціях та інших заходах. Доцільно використовувати результати самооцінювання професійної діяльності для визначення індивідуальної траєкторії професійного розвитку та планування підвищення кваліфікації відповідно до законодавства.

Орієнтири щодо облаштування бібліотечного простору

Шкільна бібліотека є складником освітнього середовища ЗЗСО та забезпечує доступ учасників освітнього процесу до друкованих, електронних та інших інформаційних ресурсів. Сучасна бібліотека не обмежується функцією зберігання книжкового фонду, а є простором для читання, навчання, дослідження, творчості, комунікації та співпраці між учасниками освітнього процесу.

Організація бібліотеки має забезпечувати можливість використання її для різних форматів навчальної, читацької та культурної діяльності. Під час планування роботи бібліотеки доцільно керуватися такими принципами:

доступність – вільний і зручний доступ до бібліотечного фонду, інформаційних ресурсів і бібліотечних послуг для всіх учасників освітнього процесу;

інклюзивність і безбар'єрність – створення умов, за яких бібліотекою можуть користуватися всі учасники освітнього процесу незалежно від віку, індивідуальних освітніх потреб чи особливостей розвитку;

гнучкість – можливість адаптації простору до різних форматів роботи: індивідуальної, групової, проєктної, дослідницької чи культурно-просвітницької діяльності;

комфорт і безпечність – забезпечення сприятливих умов для тривалого перебування, читання, навчання та спілкування;

цифрова доступність – використання інформаційно-комунікаційних технологій для розширення доступу до бібліотечних ресурсів і сервісів.

Бібліотека може використовуватися для різних видів освітньої діяльності залежно від потреб ЗЗСО та учасників освітнього процесу. Зокрема, бібліотечний простір доцільно використовувати для:

- індивідуального читання та самостійної роботи;
- групової роботи, виконання навчальних і дослідницьких проєктів;
- бібліотечних уроків, занять із формування читацької, інформаційної та медіаграмотності;
- інтегрованих занять із різних освітніх галузей;
- читацьких клубів, книжкових обговорень, літературних подій;
- зустрічей з письменниками, видавцями, перекладачами, науковцями, представниками громади;
- виставок, презентацій, тематичних експозицій;
- роботи з електронними каталогами, цифровими колекціями, освітніми платформами та іншими інформаційними ресурсами.

Конкретні форми роботи визначаються потребами ЗЗСО, віковими особливостями учнівства та завданнями освітнього процесу. Під час облаштування бібліотеки рекомендовано забезпечувати можливість використання простору як для індивідуальної роботи, так і для групової діяльності, інтегрованих занять, читацьких заходів, презентацій, дослідницької діяльності та неформального спілкування.

Сучасна бібліотека поєднує фізичний і цифровий простір. Використання інформаційно-комунікаційних технологій дає змогу підвищити доступність бібліотечних ресурсів і оптимізувати бібліотечні процеси. До цифрових сервісів бібліотеки можуть належати:

- електронний каталог бібліотечного фонду;
- електронний облік бібліотечних процесів;
- бібліотечна вебсторінка або інший цифровий інформаційний ресурс ЗЗСО;
- добірки перевірених електронних ресурсів для навчання й читання;
- інформування користувачів про нові надходження, заходи та можливості бібліотеки;
- дистанційна підтримка користувачів у пошуку інформації.

Конкретні рішення щодо облаштування бібліотеки, організації функціональних зон, добору меблів, обладнання та навігації визначаються можливостями ЗЗСО, особливостями приміщення, кількістю здобувачів освіти та рекомендаціями щодо організації функціональних приміщень ЗЗСО за їх наявності. Незалежно від площі бібліотеки її простір доцільно організовувати

таким чином, щоб він підтримував різні види її діяльності, був комфортним для користувачів, сприяв читанню, навчанню, співпраці та самостійному пошуку інформації.

Формування та розвиток бібліотечного фонду

Бібліотечний фонд є одним із ключових ресурсів, що забезпечує реалізацію освітнього процесу, підтримує формування читацької, інформаційної та медіаграмотності, розвиток ключових компетентностей і наскрізних умінь здобувачів освіти.

Під час формування бібліотечного фонду рекомендовано враховувати вимоги державних стандартів загальної середньої освіти, концептуальні засади освітніх галузей, чинні модельні навчальні програми, освітні програми, які використовуються ЗЗСО, вікові особливості учнівства, читацькі інтереси користувачів, актуальні освітні потреби та стратегічні документи у сфері розвитку читання.

Доцільно забезпечувати систематичне оновлення бібліотечного фонду, підтримуючи баланс між класичною літературою, сучасними українськими та зарубіжними виданнями, науково-популярною літературою, довідковими ресурсами та електронними інформаційними ресурсами. Формувати бібліотечний фонд слід як сукупність взаємопов'язаних ресурсів, що забезпечують різні напрями діяльності ЗЗСО.

Залежно від потреб ЗЗСО бібліотечний фонд може включати:

- художню літературу;
- науково-популярні та галузеві видання;
- довідково-бібліографічні видання;
- періодичні видання;
- електронні інформаційні ресурси;
- підручники та навчальні посібники, відповідно до вимог законодавства.

Під час комплектування бібліотечного фонду рекомендовано керуватися (але не обмежуватися) такими принципами:

- актуальність змісту видань;
- відповідність віковим особливостям здобувачів освіти;
- різноманітність жанрів, типів текстів і тематичних напрямів;
- збалансоване представлення української та світової літератури;
- підтримка розвитку читацької грамотності, інформаційної та медіаграмотності;
- дотримання вимог законодавства щодо змісту бібліотечного фонду.

Бібліотечний фонд може формуватися з різних джерел відповідно до законодавства.

У разі надходження видань як благодійної допомоги рекомендується здійснювати їх попередній змістовий аналіз щодо відповідності освітнім цілям, законодавству України та принципам державної політики у сфері освіти.

Рекомендовано систематично аналізувати використання бібліотечного фонду, читацьких запитів і потреб педагогічних працівників. Доцільно також враховувати потребу в літературі, що відображає сучасний український культурний контекст, підтримує формування української національної та громадянської ідентичності, поваги до прав людини, демократичних цінностей та культурного різноманіття. Морально застарілі видання підлягають вилученню з фондів із подальшою заміною на актуальні джерела.

Поряд із друкованими виданнями варто використовувати електронні інформаційні ресурси, цифрові бібліотеки, електронні енциклопедії, аудіокнижки та інші освітні ресурси, використання яких відповідає вимогам законодавства про авторське право. Електронні ресурси важливо розглядати як доповнення до друкованого бібліотечного фонду, що розширює можливості доступу до інформації та підтримує індивідуальні освітні траєкторії здобувачів освіти.

Комплектування, облік, інвентаризація, списання бібліотечних документів, а також облік підручників і навчальних посібників потрібно здійснювати відповідно до законодавства та чинних нормативно-правових актів, що регулюють діяльність бібліотек ЗЗСО.

У ЗЗСО, де для обліку підручників використовується програмно-апаратний комплекс «Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту» (далі – АІКОМ), рекомендовано забезпечувати своєчасне внесення й актуалізацію інформації відповідно до встановленого порядку.

Використання цифрових технологій у діяльності шкільної бібліотеки

Під час організації діяльності бібліотеки ЗЗСО рекомендовано використовувати цифрові технології як доповнення до традиційних бібліотечних форм роботи, що сприяє підвищенню доступності інформаційних ресурсів, розвитку сучасних бібліотечних сервісів та підтримці індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів освіти.

У діяльності бібліотеки варто використовувати цифрові технології для:
забезпечення доступу до друкованих та електронних інформаційних ресурсів;

автоматизації бібліотечних процесів відповідно до законодавства;

інформування учасників освітнього процесу про бібліотечні ресурси, нові надходження та бібліотечні заходи;

підготовки тематичних добірок, рекомендаційних списків літератури та інших інформаційних матеріалів;

організації спільної роботи бібліотечного працівника й педагогічних працівників під час підготовки інтегрованих занять, читацьких активностей і навчальних проєктів;

підтримки дистанційної та змішаної форм навчання;

популяризації читання із застосуванням сучасних цифрових форматів.

Під час добору цифрових інструментів потрібно враховувати їх відповідність освітнім цілям, віковим особливостям здобувачів освіти, принципам безпечного цифрового середовища та вимогам законодавства.

За потреби рекомендовано забезпечувати можливість отримання окремих бібліотечних послуг у дистанційному форматі. Зокрема доцільно використовувати дистанційні форми для:

надання консультацій щодо добору літератури та інформаційних ресурсів; підготовки електронних рекомендаційних списків і тематичних добірок видань;

організації віртуальних книжкових виставок;

інформаційного супроводу навчальних проєктів;

проведення бібліотечних уроків, читацьких клубів, зустрічей із авторами та інших просвітницьких заходів;

інформування користувачів про нові надходження та бібліотечні події.

Під час організації дистанційних бібліотечних сервісів доцільно використовувати цифрові платформи та засоби комунікації, які застосовуються ЗЗСО в освітньому процесі.

За наявності відповідних організаційних і технічних можливостей рекомендується використовувати цифрові бібліотечні сервіси, зокрема:

електронний каталог бібліотечного фонду;

цифрові бібліотеки та електронні колекції;

електронні енциклопедії, словники та довідкові ресурси;

аудіокнижки та інші цифрові формати видань;

вебсторінку бібліотеки або інші інформаційні ресурси ЗЗСО;

цифрові сервіси для організації бібліотечних заходів і взаємодії з користувачами.

Доцільно забезпечувати актуальність цифрових інформаційних ресурсів бібліотеки та використовувати їх для популяризації читання, інформаційної підтримки освітнього процесу й розвитку читацької культури.

Для підвищення ефективності бібліотечної діяльності рекомендовано використовувати автоматизовані бібліотечно-інформаційні системи та інші цифрові інструменти, які дозволяють оптимізувати бібліотечні процеси, удосконалити пошук інформації та організацію бібліотечного обслуговування.

У випадках, визначених законодавством, потрібно забезпечувати використання державних інформаційних систем, зокрема АІКОМ, відповідно до встановленого порядку.

Під час використання цифрових технологій рекомендовано дотримуватися вимог законодавства щодо захисту персональних даних, авторського права, академічної доброчесності та інформаційної безпеки.

Бібліотечному працівнику варто систематично вдосконалювати власні цифрові компетентності, опановувати сучасні цифрові інструменти та електронні бібліотечні сервіси, що можуть використовуватися для підтримки освітнього процесу. Доцільно брати участь у програмах підвищення кваліфікації, семінарах, вебінарах та інших заходах, присвячених використанню цифрових технологій, розвитку медіаграмотності, цифрової безпеки та сучасних бібліотечних практик, а також долучатися до професійних спільнот відповідного напрямку.

Використання цифрових технологій у діяльності бібліотеки варто розглядати як один із напрямів розвитку сучасного освітнього середовища ЗЗСО. Планування та впровадження цифрових бібліотечних сервісів доцільно здійснювати поетапно, відповідно до потреб учасників освітнього процесу, технічних можливостей ЗЗСО та вимог законодавства. Системне використання цифрових інструментів сприятиме підвищенню доступності бібліотечних ресурсів, розвитку читацької, інформаційної та медіаграмотності, а також розширенню можливостей бібліотеки щодо підтримки освітнього процесу.

Запропоновані методичні рекомендації мають на меті підтримати ЗЗСО в організації діяльності шкільних бібліотек відповідно до сучасних освітніх підходів та завдань Нової української школи. Рекомендації доцільно застосовувати з урахуванням особливостей освітньої діяльності, потреб учасників освітнього процесу та ресурсних можливостей конкретного ЗЗСО. Їх послідовне впровадження сприятиме розвитку читацької культури, формуванню ключових компетентностей здобувачів освіти, розширенню освітнього потенціалу шкільної бібліотеки та зміцненню її ролі як невід'ємної складової сучасного освітнього середовища.

Додаток
до Методичних рекомендацій
щодо функціонування та
розвитку бібліотек закладів
загальної середньої освіти
як сучасного освітнього
простору

Орієнтовні приклади навчальних і читацьких активностей для бібліотечного простору

У тексті вжито скорочені назви освітніх галузей та загальні результати відповідно до державних стандартів загальної середньої освіти (МОВ – мовно-літературна галузь; ІФО – інформатична галузь; МАО – математична галузь; МІО – мистецька галузь; ПРО – природнича галузь; СЗО – соціальна і здоров'язбережувальна галузь; ТЕО – технологічна галузь; ГІО – громадянська та історична галузь).

Запропоновані приклади є ілюстративними й допускають заміну запропонованих текстів, перебігу активностей на розсуд бібліотечного та педагогічного працівників.

1. Приклад активності: Слухання читання вголос казки «Курочка Ряба»

Рекомендовано до проведення: 1-2 класи.

Орієнтовний перебіг: читання вголос бібліотекарем, учні є активними слухачами. Після читання відбувається обговорення казки (визначення персонажів, повторення ключових подій, відповіді на короткі питання) із інтерактивною грою з ілюстраціями (порахувати курочок, визначити, курочок якого кольору більше або менше, знайти однакових курочок, скласти прості математичні вислови на додавання або віднімання). Обговорення також може бути у формі відкритих питань («Чому дід і баба засмутилися?», «Як курочка хотіла їх заспокоїти?», «Чому важливо підтримувати одне одного?»).

Наскрізні вміння: висловлювати власну думку в усній формі; критично і системно мислити; конструктивно керувати емоціями.

Ключові компетентності: вільне володіння державною мовою; математична.

Інтеграція з освітніми галузями через систему результатів навчання: 2 МОВ 1.1; 2 МОВ 1.6; 2 МОВ 1.8; 2 МАО 4.2; 2 СЗО 4.4.

2. Приклад активності: Арттерапевтична майстерня «Малюємо емоції»

Рекомендовано до проведення: 1-5 класи

Орієнтовний перебіг: після читання тематичних книг про емоції та дружбу учні створюють малюнки, колажі або листівки, що відображають їхній настрій та переживання.

Наскрізні вміння: висловлювати власну думку в усній та письмовій формі; діяти творчо; конструктивно керувати емоціями; співпрацювати з іншими.

Ключові компетентності: культурна компетентність; громадянські та соціальні компетентності; вільне володіння державною мовою.

Інтеграція з освітніми галузями: 2 МОВ 1.7; 2 МОВ 1.8; 2 СЗО 1.4; 2 МИО 2.1; 6 МИО 2.1.

3. Приклад активності: Театральна студія «Книга оживає»

Рекомендовано до проведення: 2–6 класи

Орієнтовний перебіг: учні інсценізують уривки з дитячих творів, створюють костюми та декорації, працюють над емоційною виразністю мовлення й рухів.

Наскрізні вміння: читати з розумінням, діяти творчо; конструктивно керувати емоціями; співпрацювати з іншими.

Ключові компетентності: вільне володіння державною мовою; культурна; інформаційно-комунікативна.

Інтеграція з освітніми галузями: 2 МОВ 1.6; 2 МОВ 1.7; 4 МОВ 1.6; 6 МИО 1.2.1; 6 МИО 1.2.1-2; 2 СЗО 4.7.

4. Приклад активності: Робота із сучасною дитячою книгою (на прикладі книги Міли Іванцової «Віка та Міка. Амариліс та інші історії»)

Рекомендовано до проведення: 2-3 класи

Орієнтовний перебіг: учасники читають книгу, обговорюють історію №1 «Амариліс», отримують довідкову інформацію про квітку. Обговорюють історію №2 «Розсада», досліджують, як виростити розсаду. Обговорюють історію №3 «Кожен може помилятися...», отримують довідкову інформацію про помідори черрі. Також учні можуть провести власне дослідження, як виростити рослину: познайомитися з довідковою інформацією, виростити власну рослину та презентувати результат.

Наскрізні вміння: читати з розумінням; висловлювати власну думку в усній та письмовій формі; досліджувати; критично і системно мислити; діяти творчо.

Ключові компетентності: вільне володіння державною мовою; компетентність у галузі природничих наук, техніки і технологій; екологічна компетентність; навчання впродовж життя.

Інтеграція з освітніми галузями: 2 МОВ 1.6; 2 МОВ 2.2; 4 ПРО 1.1; 4 ПРО 3.1; 4 ТЕО 2.1.

5. Приклад активності: Літературна мандрівка «Подорож сторінками рідного краю»

Рекомендовано до проведення: 3–5 класи

Орієнтовний перебіг: учні знайомляться з книгами та дидактичними матеріалами про рідний край, видатних людей, історичні місця. Бібліотекар проводить тематичну бесіду, демонструє фото, карти, уривки з книжок. Діти складають власний маршрут «літературної мандрівки».

Наскрізні вміння: читати з розумінням; логічно обґрунтовувати позицію; співпрацювати з іншими.

Ключові компетентності: громадянські та соціальні; культурна; інформаційно-комунікаційна.

Інтеграція з освітніми галузями: 4 ГІО 2.2; 4 ГІО 3.1; 6 ГІО 2.1; 4 МОВ 1.6; 4 МОВ 2.1; 4 МОВ 2.2; 6 МІО 1.2.1.

6. Приклад активності: Екологічна лабораторія «Друге життя речей»

Рекомендовано до проведення: 4–6 класи

Орієнтовний перебіг: діти створюють корисні вироби з вторинної сировини, обговорюють екологічні проблеми, читають тематичні книги та презентують власні ідеї щодо сортування сміття.

Наскрізні вміння: критично і системно мислити; діяти творчо; висловлювати власну думку в усній та письмовій формі, приймати рішення.

Ключові компетентності: компетентність у галузі природничих наук, техніки і технологій; екологічна компетентність; вільне володіння державною мовою; навчання впродовж життя.

Інтеграція з освітніми галузями: 4 ПРО 3.1; 6 ПРО 2.2; 4 ТЕО 2.1; 6 ТЕО 2.1; 4 МОВ 1.6; 4 МОВ 2.2; 6 ГІО 6.3.

7. Приклад активності: Бібліотечний урок з медіаграмотності

Рекомендовано до проведення: 3-4 класи

Орієнтовний перебіг: Учні читають уривки попередньо обраної книги, обговорюють поняття («фейк», «дезінформація», «підтверджувальне упередження», «припущення», «факт», «клікбейт»). В обговоренні напрацьовують ланцюжок розповсюдження фейкової інформації в інтернеті. Відбувається розбір ситуації та визначення фейкової та правдивої інформації, укладаються правила виявлення фейкової інформації.

Наскрізні вміння: читати з розумінням; критично і системно мислити; висловлювати власну думку в усній та письмовій формі; приймати рішення; співпрацювати з іншими.

Ключові компетентності: інформаційно-комунікаційна компетентність; вільне володіння державною мовою; громадянські та соціальні компетентності.

Інтеграція з освітніми галузями: 4 МОВ 2.2; 4 МОВ 2.6; 4 ІФО 2.2; 4 ГІО 3.1.

8. Приклад активності: STEM-майстерня «Наука в книгах»

Рекомендовано до проведення: 4-7 класи

Орієнтовний перебіг: після ознайомлення з науково-популярною літературою учасники проводять прості досліди – створення вулкана, дослідження властивостей води, виготовлення паперових конструкцій. Діти фіксують результати у таблицях спостережень.

Наскрізні вміння: критично і системно мислити; діяти творчо; співпрацювати з іншими.

Ключові компетентності: математична; навчання впродовж життя; компетентність у галузі природничих наук, техніки і технологій.

Інтеграція з освітніми галузями: 4 ПРО 1.1; 4 ПРО 3.1; 6 ПРО 1.1; 4 ТЕО 2.1; 6 ТЕО 2.1; 4 МАО 2.2; 6 МАО 2.1; 4 МОВ 2.2.

9. Приклад активності: QR-квест «Таємниці бібліотеки»

Рекомендовано до проведення: 5-8 класи

Орієнтовний перебіг: учасники за допомогою QR-кодів шукають завдання, розміщені в різних зонах бібліотеки (або закладу загальної середньої освіти). Завдання можуть бути пов'язані з пошуком інформації, розумінням тексту, логічними вправами та цифровими навичками.

Наскрізні вміння: критично і системно мислити; приймати рішення; розв'язувати проблеми.

Ключові компетентності: інформаційно-комунікаційна.

Інтеграція з освітніми галузями: 6 ІФО 2.1; 6 ІФО 3.1; 6 МОВ 1.6; 6 МОВ 2.2; 6 МАО 1.1; 6 МАО 3.1.

10. Приклад активності: Світ без бар'єрів – бібліотека, відкрита для всіх

Рекомендовано до проведення: 5-9 класи

Орієнтовний перебіг: учасники знайомляться з поняттям безбар'єрності та обговорюють, чому важливо створювати простір, комфортний для всіх людей. Під час інтерактивних вправ діти виконують прості завдання з тимчасовими обмеженнями (прочитати текст із частково закритими словами, пройти невеликий маршрут із зав'язаними очима за допомогою друга, спробувати пояснити інформацію без слів тощо). Окрема частина заходу присвячена вправам на толерантне спілкування та «мову поваги». Учасники також створюють власні ідеї «бібліотеки без бар'єрів» – простору, дружнього для всіх категорій користувачів. Завершується активність створенням символічних «долоньок підтримки» з правилами безбар'єрного спілкування.

Наскрізні вміння: висловлювати власну думку в усній та письмовій формі; конструктивно керувати емоціями; співпрацювати з іншими; критично і системно мислити; приймати рішення.

Ключові компетентності: громадянські та соціальні компетентності; вільне володіння державною мовою; культурна компетентність.

Інтеграція з освітніми галузями: 6 СЗО 1.3; 6 СЗО 4.8; 6 ГІО 6.2; 6 МОВ 1.6; 6 МОВ 1.3.

11. Приклад активності: Година пам'яті «Герої живуть поруч»

Рекомендовано до проведення: 6-9 класи

Орієнтовний перебіг: перегляд тематичної виставки або дидактичних матеріалів, обговорення історій сучасних героїв України, створення «дерева вдячності» із побажаннями та словами підтримки.

Наскрізнi вміння: висловлювати власну думку в усній та письмовій формі; конструктивно керувати емоціями.

Ключові компетентності: громадянські та соціальні.

Інтеграція з освітніми галузями: 6 ГІО 5.1; 6 ГІО 6.3; 6 МОВ 1.6; 6 МОВ 2.2; 6 СЗО 4.8.1.

12. Приклад активності: Віртуальна екскурсія «Музеї світу онлайн»

Рекомендовано до проведення: 6-11 класи

Орієнтовний перебіг: учні знайомляться з онлайн-експозиціями музеїв світу, аналізують мистецькі твори, виконують інтерактивні завдання та створюють власні мініпрезентації.

Наскрізнi вміння: висловлювати власну думку в усній та письмовій формі; діяти творчо.

Ключові компетентності: культурна; інформаційно-комунікаційна.

Інтеграція з освітніми галузями: 6 МІО 1.2.1; 6 МІО 1.2.1-3; 9 МІО 1.2.1; 6 ІФО 2.1; 6 ІФО 3.1; 6 МОВ 1.6; 6 МОВ 2.2.

13. Приклад активності: Гастрономічний інтерактив «Смак традицій: код української кухні»

Рекомендовано до проведення: 7–10 класи

Орієнтовний перебіг: учасники досліджують традиційні українські страви через літературні тексти, сенсорні вправи та інтерактивні ігри. Під час активності діти вгадують інгредієнти на дотик і запах, вгадують страви за переліком інгредієнтів, співвідносять страви з регіонами України, розшифровують «гастрономічні коди» у творах українських письменників.

Наскрізнi вміння: читати з розумінням; висловлювати власну думку в усній та письмовій формі; критично і системно мислити; співпрацювати з іншими.

Ключові компетентності: культурна компетентність; громадянські та соціальні компетентності; вільне володіння державною мовою.

Інтеграція з освітніми галузями: 9 МОВ 1.6; 9 МОВ 2.2; 9 ГІО 2.2; 9 ГІО 3.2; 9 МІО 1.2.1.

14. Приклад активності: Бібліотечний медіаклуб

Рекомендовано до проведення: 8-11 класи

Орієнтовний перебіг: учасники читають твір, переглядають його екранізацію, після чого проводять порівняльне обговорення, створюють рецензії, подкасти або короткі відеоогляди.

Наскрізні вміння: читати з розумінням; висловлювати власну думку в усній та письмовій формі; критично і системно мислити; діяти творчо; співпрацювати з іншими.

Ключові компетентності: вільне володіння державною мовою; інформаційно-комунікаційна компетентність; культурна компетентність.

Інтеграція з освітніми галузями: 9 МОВ 2.2; 9 МОВ 2.4; 9 МОВ 3.2; 9 МИО 1.2.1; 9 ІФО 2.2; 9 ІФО 3.2.
